

ДОСЛІДЖЕННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ЗЛАГОДИ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У РАННІЙ ЮНОСТІ

УДК 159.9

КРЮКОВА О.В.

к.п.н., доцент, докторант кафедри психології
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова, м. Київ

У статті проаналізовано результати емпіричного дослідження особливостей схильності до соціальної злагоди як складової соціального розвитку особистості в ранній юності. Представлено результати порівняльного аналізу вираженості соціальної злагоди в учнів міських і сільських шкіл. Констатовано наявність статистично значущих зв'язків між соціальною злагодою та психосоціальним розвитком особистості у ранній юності.

Ключові слова: *соціальний розвиток особистості в ранній юності, соціально цінні якості, схильність до соціальної злагоди.*

ИССЛЕДОВАНИЯ СКЛОННОСТИ К СОЦИАЛЬНОМУ СОГЛАСИЮ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ В РАННЕЙ ЮНОСТИ

В статье проанализированы результаты эмпирического исследования особенностей склонности к социальному согласию как составляющей социального развития личности в ранней юности. Представлены результаты сравнительного анализа выраженности социального согласия у учащихся городских и сельских школ. Констатировано наличие статистически значимых связей между социальным согласием и психосоциальным развитием личности в ранней юности.

Ключевые слова: *социальное развитие личности в ранней юности, социально ценные качества, склонность к социальному согласию.*

Постановка проблеми. Радикальні соціальні, економічні й політичні перетворення, що відбуваються в Україні, породили соціальну нестабільність, супроводжувану високим рівнем соціальної напруженості і конфліктогенності, різким руйнуванням усталених норм і стереотипів, гострою кризою системи цінностей. Для безлічі людей це обертається втратою почуття особистісної цілісності, ідентичності. Сучасна психологічна наука при всій різноманітності наявних підходів і шкіл ще довго не зможе повноцінно вирішувати екзистенційні проблеми особистості, якщо продовжуватиме відмовлятися від дослідження феноменів довіри, толерантності, соціальної відповідальності, моральних переживань, соціальної злагоди.

У Національній доктрині розвитку освіти, в законі «Про освіту» зазначається, що основною метою національного виховання є виховання свідомого громадянина, набуття молод-

дю соціального досвіду, формування у неї потреби та уміння жити в громадянському суспільстві; підготовка освічених, моральних, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії. Разом з тим, як свідчать теоретичні та практичні дослідження, відсутність у деяких юнаків і дівчат навичок конструктивного спілкування, здатності продуктивно співпрацювати в команді, розуміння сутності міжособистісних і соціальних проблем призводить до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки. У цих умовах стає очевидною необхідність виховання у молодих людей соціально цінних якостей (соціальної відповідальності, толерантності, довіри до людей, схильності до злагоди), ставлення до них як важливих життєвих цінностей, допомоги старшокласникам у їх соціальному розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що на сьогоднішній день склалися передумови, що дозволяють здійснити теоретичне осмислення зазначеної проблеми: у закордонній та вітчизняній науці сформувалися підходи до визначення сутності соціального розвитку особистості (М.І. Бобнева [4], В.О. Ільїн [5], І.С. Кон [6], Д.І. Фельдштейн [12] та ін.); накопичений досвід у дослідженні окремих особистісних характеристик і психологічних факторів, що визначають соціальну розвиненість школяра (І.С.Кон [6], С.Д.Максименко [8], А.В. Петровський [10]); розкриті проблеми взаємодії особистості та шкільного середовища (І.Д.Бех [3], В.А. Семиченко [11]). За останні роки з'явилися теоретичні та емпіричні дослідження соціальної злагоди: розглянуто функції, типи і види соціальної злагоди (К.С. Авакян [1], М.М. Акуліч [2] та ін.), доведена роль злагоди у формуванні норм і правил узгодженої поведінки особистості (Т. Ньюком [9], А.В. Петровський [10] та ін.). Важливість вивчення схильності до соціальної злагоди як складової соціального розвитку особистості в ранній юності визначається теоретичною і практичною неопрацьованістю цього аспекту проблеми у психології.

Метою статті є дослідити особливості схильності до соціальної злагоди особистості в ранній юності, здійснити порівняльний аналіз вираженості соціальної злагоди в учнів міських і сільських шкіл, виявити взаємозв'язки між соціальною злагодою та психосоціальним розвитком особистості.

Виклад основного матеріалу. Соціальний розвиток особистості у ранньому юнацькому віці – це процес, що включає, з одного боку, засвоєння існуючих форм соціального буття, формування юнака як представника спільноти, а з іншо-

го, – формування і вдосконалення соціально цінних якостей, що дозволяють молодій людині орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях і домагатися позитивної самореалізації. Включення соціально цінних якостей (схильність до соціальної злагоди, довіра до людей, соціальна відповідальність, соціальна толерантність, соціально-особистісна прихильність нормам групи) в структуру соціального розвитку дозволяє повніше осмислити мотивацію соціальної поведінки і в цілому виявити умови соціального розвитку особистості, спрямовані на гармонізацію її відносин з людьми і з собою.

Схильність до соціальної злагоди – якість особистості, яка передбачає готовність до соціального консенсусу, узгоджену поведінку, спрямовану на вчинення дій з урахуванням цінностей, інтересів і цілей інших соціальних суб'єктів. Ступінь узгодженості дій залежить від рівня розвитку групи, соціальної ситуації, діяльності лідера. Довіра до людей – це властивість особистості наділяти інших людей, їх можливі майбутні дії та свої власні дії властивостями ситуативної значущості та безпеки. Довіра до людей – це комунікативна відкритість людини, її готовність до діалогу. В кожному акті спілкування завжди присутня певна міра довіри; довіра виступає також вихідною умовою позитивності міжособистісних відносин, без чого відносини стають конфронтаційними. Соціальна толерантність – якість особистості, яка полягає у терпимості до іншого світогляду, способу життя, поведінки, звичаїв, віросповідань і національності; у прийнятті, правильному розумінні і повазі інших культур, способів самовираження і прояву людської індивідуальності. Поняття толерантності не зводиться до індиферентності, конформізму, обмеження власних інтересів; толерантність передбачає готовність прийняти інших такими, які вони є, і взаємодіяти з ними на основі злагоди. Соціальна відповідальність – це якість особистості, що виражається в усвідомленні і дотриманні норм, інтересів і цінностей своєї групи, у законотворчих устремліннях і високій груповій адаптивності. Соціальна відповідальність передбачає певну залежність від норм групи, відносин її членів до конкретної людини. Соціально-особистісна прихильність нормам групи – якість особистості, яка виражається у позитивній оцінці свого перебування в групі, прийнятті групових цінностей, цілей, норм; позитивних почуттях і емоціях, які відчуває людина до групи; намірі діяти на благо цієї групи і зберігати своє членство в ній. Прихильність нормам може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Люди, які прихильні нормам у ви-

сокому ступені, будуть вести себе дуже схоже, таким чином, зросте згуртованість групи; а люди, що занадто дотримуються норм, можуть прославитися конформістами. Повноцінний соціальний розвиток відбувається тільки тоді, коли кожна з цих фундаментальних якостей формується як безумовна форма активності людини, як самоцінність. Якість самоцінності формується за допомогою механізмів міжособистісного пізнання, розуміння і регуляції поведінки в ситуаціях міжособистісного спілкування: соціальна ідентифікація, соціальна рефлексія, емпатія, соціальна децентрація [7].

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося на базі шкіл Донецької області. Всього у дослідженні взяли участь 775 осіб у віці від 15 до 17 років, з них 414 учнів міських шкіл та 361 учень сільських шкіл.

Методики дослідження. У дослідженні використовувалися наступні методики: п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрає і П. Коста (шкала схильність до злагоди), шкала організаційної прихильності Дж. Мейера і Н. Аллен (адапована), методика «Оцінка відносин підлітка з класом» для визначення типу сприйняття індивідом групи, методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса (адаптація Н. Грішиної), метод незакінчених речень для дослідження конфліктності старшокласників (варіант методики Сакса-Леві), методика «Диференціал психосоціального розвитку» В. О. Ільїна. Статистична обробка даних здійснювалась із використанням комп'ютерної програми SPSS.

Результати дослідження та їх обговорення.

Дослідження схильності до соціальної злагоди здійснювалося за допомогою п'ятифакторного особистісного опитувальника Р.МакКрає і П.Коста (шкала схильність до злагоди). Результати дослідження показали, що найбільш поширеним є високий рівень схильності до соціальної злагоди. Він виступає провідним для 57,5 % респондентів, тобто вони доброзичливі, довірливі, уникають конфліктів, відрізняються конформною поведінкою, швидше приймають норми групи, ніж наполягають на власних принципах. 33,4 % старшокласників показали середній рівень соціальної злагоди. Це «люди, які ведуть переговори», вони здатні переходити від управління ситуацією до покірності її вимогам. У крайніх проявах це приводить або до залежності та втрати власної індивідуальності, або до самозакоханості, протиставлення себе суспільству. Менш поширеним є низький рівень схильності до злагоди, який переважає серед 9,1 % респондентів.

Вони агресивні, байдужі й ворожі до інших, більше зайняті власними принципами і потребами, ніж інтересами групи. Порівняльний аналіз показав, що за вираженістю схильності до соціальної злагоди достовірних відмінностей між учнями міських і сільських шкіл не було виявлено.

Дослідження соціально-особистісної прихильності нормам групи здійснювалося за допомогою методики організаційної прихильності Дж. Мейера і Н. Аллен (адаптована). Шкала афективної прихильності вимірює ступінь ідентифікації та емоційної прихильності учня до школи, класу. Слід зазначити, що 52,8 % досліджуваних відрізняються високим рівнем афективної прихильності. Вони сприймають проблеми класу як свої власні, відчувають приналежність і позитивні емоції до свого класу. 5,4 % респондентів мають низький рівень афективної прихильності, тобто вони не відчувають себе повноправними членами колективу і теплих почуттів до класу. У 41,8 % середній рівень афективної прихильності. Це може свідчити про ситуативність прояву цього феномена в житті респондентів, для них характерно виборче емоційне ставлення до класу. Шкала нормативної прихильності вимірює ступінь відчуття учнями зобов'язань перед класом, прийняття ними групових цінностей і норм, намір діяти на благо свого класу. 19,1 % респондентів відрізняються низьким рівнем нормативної прихильності. Вони не відчувають ніяких зобов'язань до свого класу, вважають, що можуть покинути цей клас, якщо це їм буде вигідно. 25,4 % старшокласників відрізняються високим рівнем нормативної прихильності. Вони приймають групові цінності й норми, готові діяти на благо свого класу. У 55,5 % респондентів середній рівень нормативної прихильності, для них характерно вибіркове ставлення до прийняття групових цінностей і норм, зобов'язань перед класом. Результати порівняльного аналізу прихильності нормам групи показали відмінності між учнями міських і сільських шкіл. Нормативна прихильність більше виражена в учнів сільських шкіл ($t = -3,171, p \leq 0,01$). З цього виходить, що учні сільських шкіл на відміну учнів міських шкіл більшою мірою відчувають зобов'язання перед класом, приймають групові цінності і норми, прагнуть діяти на благо своєї групи і зберігати членство в ній.

Для визначення типу сприйняття індивідом групи використовувалася методика «Оцінка відносин підлітка з класом». При колективістичному типі сприйняття старшокласники орієнтовані на спільну діяльність, вміють конструктивно взаємодіяти з класом, співпрацювати, вирішувати спільні

завдання, ділитися знаннями й уміннями. Позитивну тенденцію визначили кількісні показники з високим (10,5 %) і середнім (67 %) рівнем колективістичного типу сприйняття старшокласником групи, низький рівень склав 22,5%. При індивідуалістичному типі переважає жорстка орієнтація на власні цілі й бажання, група не представляє цінності для індивіда, він обмежує контакти, ухиляється від спільних форм діяльності. Високі показники індивідуалістичного типу сприйняття індивідом групи властиві незначному контингенту (2,3 %). Більшість показників цього типу визначають середній (48,8 %) та низький (48,9%) рівень. При прагматичному типі індивід сприймає групу як засіб досягнення індивідуальних цілей, група оцінюється з точки зору її «корисності» для індивіда. Кількісні дані вказують на те, що високий рівень не притаманний загальній вибірці досліджуваних, середній рівень склав 16 %, низький – 84 %. Порівняльний аналіз показав, що в учнів сільських шкіл більше вираженим є колективістичний тип сприйняття групи ($t = -2,113$, $p \leq 0,05$). З цього виходить, що учні сільських шкіл на відміну учнів міських шкіл більшою мірою орієнтовані на спільну діяльність, правильно розуміють і приймають однокласників, вміють конструктивно взаємодіяти з ними.

Для дослідження домінуючих способів регулювання конфліктів старшокласниками використовувалася методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса. Результати дослідження показали, що найбільш поширеним є «компроміс», тобто угода на основі взаємних поступок, пропозиція варіанту, що знімає виникле протиріччя. Він виступає провідним для 30,2% респондентів. Другими за частотою зустрічальності є «конкуренція» і «пристосування», які виступають пріоритетними для 17,3% і 14,7% досліджуваних відповідно. Це може свідчити про те, що одні старшокласники прагнуть домогтися задоволення власних потреб на шкоду інтересів інших людей, інші – приносять у жертву власні інтереси заради інших людей. Менш поширеним є «співпраця», коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін. Цей спосіб регулювання конфліктів переважає серед 5,3% респондентів. Також менш поширеним є спосіб регулювання конфліктів «унікнення», який переважає серед 7,2% респондентів. Це може свідчити про те, що для даних респондентів характерна як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей. У 32,8% респондентів відсутні яскраво виражені способи регу-

лювання конфліктів. Порівняльний аналіз показав, що за вираженістю домінуючих способів регулювання конфліктів достовірних відмінностей між учнями міських і сільських шкіл не було виявлено.

Для дослідження міжособистісних конфліктів, порушення відносин особистості використовувався метод незакінчених речень (варіант методики Сакса-Леві). Речення розділені на групи, що характеризують відношення індивіда до друзів, однокласників, батьків, вчителів і школи і т.ін. Для кожної групи речень виводиться характеристика «відсутність конфлікту» (-) і «наявність його» (+), якщо речення містить негативний зміст. Потім виноситься оцінка рівня конфліктності респондента: серйозні розлади, потрібна допомога психолога для роботи над емоційним конфліктом (2 бали, високий рівень конфліктності); невеликі розлади, емоційний конфлікт в цій області, але є можливість його усунення без допомоги психолога (1 бал, середній рівень конфліктності); немає помітних розладів у цій галузі (0 балів, відсутність конфлікту); невідомо, недостатньо інформації (X). Аналізуючи особливості відповідей досліджуваних на кожен групу речень, ми визначили наявність конфлікту і рівні конфліктності старшокласників у відносинах з вчителями, друзями, однокласниками, членами сім'ї.

У сфері відношень старшокласників до вчителів і школи високі показники конфліктності властиві незначному контингенту (2,9 %). Більшість показників конфліктності визначають середній (51,9 %) та низький (45,2 %) рівень. Наведемо приклади рівнів конфліктності старшокласників у відносинах з вчителями. *«У школі мої вчителі несправедливі до мене. Коли до мене наближається мій класний керівник, мені стає страшно. Люди, які займають положення вище за мене, я їх зневажаю. Коли я думаю про школу, мені стає тривожно».* Висновок: високий рівень конфліктності, ображається на вчителів, боїться їх, не визнає авторитетів. *«У школі мої вчителі недолюблюють мене. Коли до мене наближається мій класний керівник, я трохи напружуюся. Люди, які займають положення вище за мене, старші й розумніші. Коли я думаю про школу, псується настрій».* Висновок: середній рівень конфліктності ображається на вчителів, невеликі труднощі у визнанні авторитету. *«У школі мої вчителі мене розуміють, бажають допомогти. Коли до мене наближається мій класний керівник, я готова його вислухати. Люди, які займають положення вище за мене, я навчаюся у них. Коли я думаю про школу, можу і радіти і плакати».* Висновок:

відсутність конфлікту з вчителями, авторитетними людьми; відчуває, що вони теж сприймають його належним чином.

В області відношень старшокласників до друзів результати дослідження показали, що найбільш поширеним є низький рівень конфліктності, він виступає провідним для 60,5% респондентів. Другим за частотою зустрічальності є середній рівень (34,8%), менш поширеним є високий рівень конфліктності (4,7%). Наведемо приклади рівнів конфліктності старшокласників у відносинах з друзями. «Мені здається, що справжній друг *не існує*. Коли мене немає, мої друзі *засуджують мене*. Мої друзі мене часто *ображають різними словами*. Більшість моїх друзів *зрадники і егоїсти*». Висновок: високий рівень конфліктності, недовірливий і очевидно самотній. «Мені здається, що справжній друг *не кине в скрутну хвилину*. Коли мене немає, мої друзі *проводять час без мене*. Мої друзі мене часто *засуджують*. Більшість моїх друзів *не завжди розуміють мене*». Висновок: середній рівень конфліктності, чекає розуміння і схвалення від друзів. «Мені здається, що справжній друг *завжди з тобою, і в вогонь і в воду*. Коли мене немає, мої друзі *дзвонять, нудьгують за мною*. Мої друзі мене часто *підтримують, виручають*. Більшість моїх друзів *дуже добрі, веселі, відповідальні, самостійні*». Висновок: відсутність конфлікту з друзями, хороше взаємне почуття між друзями і самим респондентом.

У сфері відношень учнів до однокласників позитивну тенденцію визначили кількісні показники з низьким (68,5%) і середнім (29,6%) рівнем конфліктності, високі показники конфліктності властиві незначному контингенту (1,9 %). Наведемо приклади рівнів конфліктності старшокласників у відносинах з однокласниками. «Люди, з якими я навчаюся *злі, лицемірні*. Найкраще мені працюється *за гроші*. Люблю працювати з людьми, *не люблю працювати*. Люди, які навчаються зі мною, *зрадники, егоїсти, не люблять мене*». Висновок: високий рівень конфліктності, відчуває себе знедоленим однокласниками і засуджує їх. «Люди, з якими я навчаюся *не завжди мені допомагають*. Найкраще мені працюється, *коли мені чітко розкажуть, що робити*. Люблю працювати з людьми, *на яких можна покластися*. Люди, які навчаються зі мною, *мої товариші*». Висновок: середній рівень конфліктності, є невеликі труднощі в роботі з однокласниками, респондент чекає від них допомоги. «Люди, з якими я навчаюся, *цікаві особистості*. Найкраще мені працюється *в дружньому колективі*. Люблю працювати з людьми, які *серйозно ставляться до справи*. Люди, які на-

вчаються зі мною, *можуть покластися на мене*». Висновок: відсутність конфлікту, респондент висловлює взаємні гарні почуття, довіряє однокласникам.

У сфері відношень старшокласників до членів сім'ї високі показники конфліктності властиві незначному контингенту (0,9 %). Більшість показників конфліктності визначають низький (72,4 %) та середній (26,7 %) рівень. Наведемо приклади рівнів конфліктності старшокласників у відносинах з членами сім'ї. «Порівняно з іншими сім'ями, моя сім'я *жорстока, весь час у нервовому напруженні*. Моя сім'я поводить ся зі мною як *з чужою людиною*. Більшість відомих мені сімей *неблагополучні*. Коли я був дитиною, моя сім'я *ображала мене*». Висновок: високий рівень конфліктності, відчуває себе знехтуваним сім'єю, в якій завжди не вистачало солідарності та постійно були проблеми. «Порівняно з іншими сім'ями, моя сім'я *щаслива*. Моя сім'я поводить ся зі мною як *з маленьким хлопчиком*. Більшість відомих мені сімей *дають більше прав своїм дітям*. Коли я був дитиною, моя сім'я *робила все, щоб я ні в чому не мав потреби*. Висновок: середній рівень конфліктності, турбується, що сім'я не сприймає його як зрілу особистість, але й не відчуває себе нещасним. «Порівняно з іншими сім'ями, моя сім'я *дуже дружна і щаслива*. Моя сім'я поводить ся зі мною як *з дорослою та відповідальною людиною*. Більшість відомих мені сімей *дуже нагадують мою*. Коли я був дитиною, моя сім'я *була джерелом знань про світ*». Висновок: відсутність конфлікту, чудове ставлення до сім'ї.

Для виявлення специфіки взаємозв'язків між соціальною злагодою, способами регулювання конфліктів, прихильністю нормам групи, типом сприйняття індивідом групи та психосоціальною розв'язком особистості був проведений кореляційний аналіз. Результати кореляційного аналізу показали значущі залежності між отриманими результатами.

Виявлений позитивний зв'язок між психосоціальною розв'язком особистості та соціальною злагодою ($r=0,198$; $p\leq 0,001$), колективістичним типом сприйняття індивідом групи ($r=0,091$; $p\leq 0,05$), афективною і нормативною прихильністю ($r=0,317$; $p\leq 0,001$ та $r=0,234$; $p\leq 0,001$). Для учнів, які мають високий рівень психосоціального розвитку характерними є довірливі, доброзичливі відносини з людьми, вони уникають конфліктів, вміють конструктивно взаємодіяти з класом, співпрацювати, вони відчувають позитивні емоції до свого класу, приймають групові цінності і норми, відрізняються конформною поведінкою.

Виявлений негативний зв'язок між психосоціальним розвитком особистості та прагматичним типом сприйняття індивідом групи ($r=-0,084$; $p\leq 0,05$), способом регулювання конфліктів «уникнення» ($r=-0,107$; $p\leq 0,01$). Це означає, що учні, які мають високий рівень психосоціального розвитку, не перекладають відповідальність за свої справи на інших, в конфліктній ситуації не відмовляються від взаємодії з людьми з метою розв'язання проблеми.

Соціальна злагода має позитивний зв'язок із способами регулювання конфліктів «співпраця» ($r=0,111$; $p\leq 0,01$), «компроміс» ($r=0,091$; $p\leq 0,05$) і «пристосування» ($r=0,315$; $p\leq 0,001$), колективістичним типом сприйняття індивідом групи ($r=0,311$; $p\leq 0,001$), афективною і нормативною прихильністю ($r=0,252$; $p\leq 0,001$ та $r=0,286$; $p\leq 0,001$). Учні, які мають високий рівень соціальної злагоди, орієнтовані на спільну діяльність, вміють вирішувати спільні завдання; в конфліктній ситуації пропонують або угоду на основі взаємних поступок, або приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін, або схильні відмовлятися від власних інтересів на користь інтересів іншої людини; вони відчують позитивні емоції до свого класу, приймають групові цінності й норми.

Соціальна злагода негативно корелює із способом регулювання конфліктів «конкуренція» ($r=-0,399$; $p\leq 0,001$), індивідуалістичним і прагматичним типом сприйняття індивідом групи ($r=-0,224$; $p\leq 0,001$ і $r=-0,147$; $p\leq 0,001$). Учні, які мають високий рівень соціальної злагоди, не сприймають групу як засіб досягнення індивідуальних цілей, не ухиляються від спільних форм діяльності, в конфліктній ситуації рідко прагнуть домогтися задоволення своїх інтересів на шкоду іншим.

Висновки. Проаналізовано результати емпіричного дослідження особливостей схильності до соціальної злагоди як складової соціального розвитку особистості в ранній юності. Аналіз результатів свідчить, що більшість показників соціальної злагоди, прихильності нормам групи визначають високий і середній рівень; найбільш поширеними є низький і середній рівні конфліктності старшокласників у сфері відношень до вчителів, друзів, однокласників, членів сім'ї. Результати дослідження домінуючих способів регулювання конфліктів старшокласниками показали, що найбільш поширений «компроміс», другими за частотою зустрічальності є «конкуренція» і «пристосування», менш поширеними є «співпраця» і «уникнення». Результати порівняльного ана-

лізу показали відмінності між учнями міських і сільських шкіл у вираженості типу сприйняття індивідом групи й прихильності нормам групи. Встановлено, що в учнів сільських шкіл на відміну від учнів міських шкіл більше вираженими є колективістичний тип сприйняття групи і нормативна прихильність. Констатовано наявність статистично значущих зв'язків між соціальною злагодою, способами регулювання конфліктів, прихильністю нормам групи, типом сприйняття індивідом групи та психосоціальним розвитком старшокласників.

Визначення особливостей схильності до соціальної злагоди як складової соціального розвитку особистості у ранньому юнацькому віці дає можливість розробити та експериментально перевірити програму особистісно орієнтованого виховання, що забезпечує психологічні умови для вдосконалення цієї якості у старшокласників. Перспективи подальших досліджень ми бачимо у дослідженні соціально цінних якостей (соціальної толерантності, довіри до людей, соціальної відповідальності), психологічних механізмів соціального розвитку старшокласників, розробці технології психолого-педагогічного супроводу соціального розвитку особистості у ранньому юнацькому віці.

Література

1. Авакян К. С. Формирование социального согласия в современном российском обществе : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 / К. С. Авакян. – Ростов-на-Дону, 2005. – 172 с.
2. Акулич М. М. Социология согласия: учебное пособие / М. М. Акулич. – Тюмень: Изд-во Тюменского гос. университета, 2002. – 240 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бобнева М. И. Психологические проблемы социального развития личности / М. И. Бобнева // Социальная психология личности. – М. : Наука, 1979. – С. 35–62.
5. Ильин В. А. Психосоциальная теория как полидисциплинированный подход к анализу социальных процессов в современном обществе: диссертация ...доктора психологических наук : 19.00.05 / В. А. Ильин– Москва, 2009. – 388 с.
6. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи / И.С. Кон / Новое педагогическое мышление / [под ред. А.В.Петровского]. – М. : Педагогика, 1989. – С. 191–205.
7. Крюкова О.В. Проблема соціального розвитку особистості в психології / О.В. Крюкова // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К. : ДП

- «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – Т.Х. – Вип. 19. – С. 274–284.
8. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі: [В 2 т.] / С.Д. Максименко. – К. : Форум, 2002. – Т. 2 : Моделювання психологічних новоутворень: генетичний аспект. – К. : Форум, 2002. – 335 с.
 9. Ньюком Т. Исследование согласия / Т. Ньюком // Социология сегодня. – М., 1965.
 10. Петровский А. В. Социальная психология коллектива / А. Петровский, В. Шпалинский. – Каунас : Швиеса, 1983. – 184 с.
 11. Семиченко В. А. Психология социальных отношений [Текст] : модульный курс для преподавателей и студентов / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1999. – 167 с.
 12. Фельдштейн Д. И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 1985. – № 6. – С. 26–37.

The article is devoted analysis the results of empirical research of the propensity for social cohesion as components of the social development of personality in early youth age. Presented the results of the comparative analysis propensity for social cohesion at pupils city and rural schools. Ascertained presence of statistically significant relationships between social cohesion and psychosocial development of personality in early youth age.

Key words: *social development of personality in early youth age, socially valuable qualities, propensity for social cohesion*